

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КНИШ ЗОРЯНА ІГОРІВНА

УДК 347.121.2 (477)

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВА ВЛАСНОСТІ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Західноукраїнському національному університеті.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри цивільного права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ГРИНЬКО Світлана Дмитрівна,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
завідувач кафедри цивільного права та процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
АВРАМОВА Ольга Євгенівна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6.

Захист відбудеться «06» травня 2021 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розіслано «06» квітня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. В. Банах

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У 2014 році українська держава та суспільство вперше зіткнулися з проблемою внутрішнього переміщення осіб, яка виникла внаслідок збройного конфлікту і тимчасової окупації частини території України. На початковому етапі переміщення перед правознавцями постала низка актуальних питань, зокрема щодо визначення правового статусу та забезпечення майнових прав внутрішньо переміщених осіб. При цьому охорона права власності внутрішньо-переміщених осіб практично не врегульована законами України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Водночас право власності внутрішньо переміщених осіб має особливості як правового режиму, так і фактичного стану відносин. У правомочностях власника щодо майна, залишеного на тимчасово окупованій території, фактично утворилася конструкція юридичного та фактичного володіння. Крім того, поступово формується судова практика національних судів, Європейського суду з прав людини у сфері захисту права власності внутрішньо переміщених осіб. Наведене потребує окремого дослідження цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб як правового феномена, що є недостатньо вивченим.

Характеризувати особливості права власності внутрішньо переміщених осіб доцільно крізь призму цивільно-правової охорони цього права, що охоплює як визначення права власності, виявлення підстав набуття, припинення та меж, так і захист права власності цієї категорії осіб. Така охорона повинна співвідноситися з міжнародними стандартами забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, практикою Європейського суду з прав людини щодо відновлення та визнання права власності внутрішньо переміщених осіб. Відповідно, функціонують два рівні правового регулювання прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародний і національний.

Унаслідок того, що на тимчасово окупованій території України все ще не відновлена діяльність державних органів нашої держави, продовжують існувати невирішені питання щодо охорони залишеного майна, визнання прав на нього, відшкодування шкоди за пошкоджене або знищене нерухоме майно, можливості повернення на попереднє місце проживання. Наведене вище підкреслює актуальність дослідження саме цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб.

Основою для теоретичного дослідження предмета дисертації є наукові здобутки О. Є. Аврамової, В. І. Борисової, М. К. Галянтича, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, О. С. Йоффе, О. А. Кота, Н. С. Кузнецової, О. П. Печоного, Й. О. Покровського, О. А. Пушкіна, З. В. Ромовської, П. І. Седугіна, О. М. Соколова, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. І. Теремецького, Є. О. Суханова, Я. М. Шевченко та ін. Роботи названих учених є загально-правовою базою для наукових досліджень щодо права власності, зокрема внутрішньо переміщених осіб.

На рівні дисертаційних досліджень потрібно відзначити роботи І. С. Басової «Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення» (2019 р.) та О. М. Сколова «Цивільно-правова охорона майнових прав внутрішньо переміщених осіб» (2018 р.). Вони дали можливість розробити наукові конструкції реалізації прав внутрішньо переміщених осіб, адже окремої уваги праву власності цих осіб практично не було приділено.

Тому спеціального наукового дослідження потребують питання цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. У практичній діяльності правовий режим права власності внутрішньо переміщених осіб також потребує додаткового роз'яснення та правового регулювання. Підсумовуючи наведене, слід визнати доцільність та актуальність дослідження цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 № 501, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 № 509-VIII, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої постановою Верховної Ради України від 14.04.2016 № 1099-VIII, Пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016. Дисертацію виконано в межах теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права і процесу Тернопільського національного економічного університету «Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу» (номер державної реєстрації – 0118U003550). Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (протокол № 3 від 13.03.2007). Тема дисертації уточнена Вченою радою Тернопільського національного економічного університету (протокол № 1 від 30.08.2019).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу цивільного, цивільно-процесуального, міжнародного, європейського законодавства та практики його застосування з'ясувати особливості цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб і розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства щодо права власності цих осіб.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розглянути генезис цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб;
- розкрити поняття і надати характеристику цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб;

- визначити суб'єктний склад правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб;
- розкрито зміст права власності внутрішньо переміщених осіб;
- охарактеризувати процеси набуття і припинення права власності внутрішньо переміщених осіб;
- визначити межі здійснення права власності внутрішньо переміщених осіб;
- охарактеризувати суб'єктивне право на захист права власності внутрішньо переміщених осіб;
- визначити цивільно-правові способи захисту права власності внутрішньо переміщених осіб;
- охарактеризувати визнання права власності внутрішньо переміщених осіб;
- визначити особливості відшкодування шкоди за втрату права власності внутрішньо переміщених осіб;
- сформулювати пропозиції з удосконалення цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини з охорони права власності внутрішньо переміщених осіб.

Предметом дослідження є цивільно-правова охорона права власності внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціально-правових методів наукового пізнання, використання яких обумовлене особливістю предмета дослідження. Історико-правовий метод застосовано для аналізу генезису виникнення та розвитку цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 1.1). Аксіологічний метод використано під час визначення значення та цінності права власності для життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб (підр. 1.1, 2.1, 3.3). За допомогою герменевтичного методу виявлено тлумачення норм права щодо особливостей цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 1.2, 2.1). Формально-логічний метод використано під час визначення суб'єктного складу правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 1.3). Діалектичний метод застосовано для розкриття особливостей права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 2.2, 2.3, 3.1). За допомогою системно-структурного методу охарактеризовано цивільно-правовий захист права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 3.1, 3.2). Методи аналізу та синтезу використано під час встановлення конструкції розділення володіння у правомочностях права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 2.1), а техніко-юридичний – для формулювання пропозицій з удосконалення законодавства (підр. 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу міжнародної та європейської практики організацій і судів щодо захисту права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 3.4). За допомогою синергетичного методу визначено особливості визнання права власності внутрішньо переміщених осіб (підр. 1.2, 3.3).

Нормативною основою дослідження є Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правові засади цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. Емпіричною основою дослідження є: практичний досвід автора, набутий під час роботи адвокатом; узагальнення судової практики у справах про майнові права внутрішньо переміщених осіб; рішення органів державної влади та управління щодо права власності внутрішньо переміщених осіб; довідкові видання, матеріали наукових, аналітичних досліджень українських і зарубіжних науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні системних досліджень науково-практичних проблем цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. За результатами проведеного дослідження сформульовано чимало нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, а саме:

уперше:

– аргументовано, що в системі законодавства України поступово утворюється самостійний інститут прав внутрішньо переміщених осіб, що охоплює норми щодо порядку надання правового статусу внутрішньо переміщених осіб, охорони та захисту їх немайнових і майнових прав, реалізації підприємницької діяльності, переміщення майна, здійснення політичних, економічних, соціальних прав тощо;

– сформульовано, що суб'єктний склад правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб охоплює осіб, які: 1) здійснюють право власності (фізична особа зі статусом внутрішньо переміщеної особи); 2) охороняють право власності (внутрішньо переміщені особи та держава в особі її органів); 3) захищають право власності (фізична особа зі статусом внутрішньо переміщеної особи, держава в особі її органів, громадські об'єднання, громадські та благодійні організації, волонтери);

– визначено, що право власності внутрішньо переміщених осіб може поділятися на такі види: право власності на майно, отримане після переміщення; право власності на речі, переміщені з особою-власником; право власності на нерухомість, яка знаходиться на тимчасово окупованій території України;

– виявлено конструкцію розділення правомочності володіння у змісті права власності внутрішньо переміщених осіб, яка поширюється виключно на нерухоме майно, що знаходиться на тимчасово окупованій території України. Ця конструкція враховує фактичне (не може бути реалізовано внаслідок переміщення власника) та юридичне (володіння продовжує існувати за відсутності фактичного панування над річчю) володіння;

– визначено, що первинні способи набуття права власності на нерухоме майно, залишене на тимчасово окупованій території України, фактично не можуть бути реалізовані внутрішньо переміщеними особами внаслідок неможливості здійснення діяльності органів державної влади України до завершення операції Об'єднаних сил;

удосконалено:

– твердження, що цивільно-правова охорона права власності внутрішньо переміщених осіб – це система заходів і засобів нормотворчого та попереджувального характеру органів державно влади, яка постійно функціонує і спрямована на підтримку реалізації правомочностей права власності внутрішньо переміщених осіб у межах правової поведінки суб'єктів;

– твердження, що під захистом права власності внутрішньо переміщених осіб слід розуміти застосування передбачених законом заходів юридичного та фактичного характеру компетентними органами або власником для здійснення права власності за його порушення, оскарження або заперечення в іншій формі;

– наукові положення, що правомочність користування у змісті права власності внутрішньо переміщених осіб знаходиться у стані фактичного обмеження, оскільки: 1) власник нерухомого майна втрачає контроль (управління) над об'єктом власності та не може гарантувати його правомірне використання згідно із законодавством України; 2) власник не може самостійно використовувати об'єкт власності, що знаходиться на тимчасово окупованій території, тобто отримувати від нього споживчі властивості;

– положення, що набувальна давність не може бути підставою для визнання права власності на майно внутрішньо переміщеної особи, яке вона залишила на тимчасово окупованій території, оскільки таке заволодіння є недобросовісним;

дістали подальшого розвитку:

– положення, що похідні способи набуття права власності мають певні особливості, які полягають в їх спеціальному правовому регулюванні, реалізуються за наявності юридичного складу фактів, обумовлених переміщенням та окупацією частини території України;

– наукова позиція, що межі права власності внутрішньо переміщених осіб слід розглядати як ступінь можливої поведінки таких осіб щодо об'єктів права власності, залишених на тимчасово окупованій території, згідно із законодавством або договором, яка не повинна порушувати права та інтереси інших суб'єктів, у тому числі України, посягати на національну безпеку, завдавати шкоди довкіллю або культурній спадщині, моральним засадам суспільства, порушувати правила підприємницької діяльності;

– положення, що порушення права власності внутрішньо переміщеної особи являє собою результат протиправного впливу, внаслідок якого суб'єктивне право правомочної особи зазнало обмеження або припинило своє існування;

– твердження, що самозахист права власності внутрішньо переміщеними особами не може бути застосований, оскільки вони знаходяться у стані втрати фактичного володіння над майном;

– позиція про те, що першочергово захист права власності внутрішньо переміщених осіб здійснюється Україною, як того вимагає чинне законодавство, тобто це первинне відшкодування (компенсація), яке повинно здійснюватися органами державної влади. Існує також регресне відшкодування (вторинна компенсація), коли після надання коштів з державного бюджету для

відшкодування порушеного права власності Україна в особі уповноважених органів може подати позов проти Російської Федерації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції можуть бути використані:

- *в науково-дослідній сфері* – для подальшої теоретико-правової пізнавальної діяльності щодо питань цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 14.10.2020);

- *у правотворчій діяльності* – для вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють відносини права власності внутрішньо переміщених осіб;

- *у правозастосовній сфері* – для полегшення практичної діяльності працівників органів прокуратури, адвокатури, нотаріату, суду, органів місцевого самоврядування, громадських і волонтерських організацій у сфері цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність ГО «Волинська правнича школа» від 01.10.2020);

- *в освітньому процесі* – під час написання підручників, навчальних посібників та проведення занять з дисциплін «Цивільне право», «Речове право» та «Право соціального захисту України» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки від 21.10.2020);

- *у правовиховній сфері* – під час роботи з підвищення рівня правової та професійної культури працівників суду, органів місцевого самоврядування, адвокатури, нотаріату, громадських і волонтерських організацій та правового виховання населення.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем особисто та є самостійною розробкою з обраної теми. Основні положення і висновки, які визначають наукову новизну та виносяться на захист, сформульовано й обґрунтовано здобувачем особисто. У статті «Зміст цивільно-правової охорони майнових прав внутрішньо переміщених осіб», підготовленій спільно з О. М. Соколовим, доведено, що охорона прав внутрішньо переміщених осіб полягає у наданні таким особам комплексу гарантій щодо забезпечення можливості володіння та реалізації своїх прав, а також у можливості захисту при їх порушенні.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дослідженні, обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету, де було виконано дисертацію, та були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Трудове право та законодавство про працю: шляхи реформування» (м. Харків, 15 травня 2020 р.); «Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій» (м. Київ, 29 травня 2020 р.); «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 11–

12 вересня 2020 р.); «Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя» (Київ, 18 вересня 2020 р.); «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 18–19 вересня 2020 р.); «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладено у 12 наукових публікаціях за темою дослідження, з яких 5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща), 1 стаття – в іноземному науковому періодичному виданні, 6 тезах доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають в себе десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з них 180 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, використані методи, нормативну й емпіричну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості щодо апробації та публікації результатів дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Загальні засади цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Генезис цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб»* визначено етапи виникнення нормативно-правового регулювання права власності внутрішньо переміщених осіб за часів незалежності України.

На підставі дослідження міжнародних актів, їх генези встановлено, що офіційно статус внутрішньо переміщених осіб було закріплено в Керівних принципах ООН з внутрішнього переміщення, розроблених і затверджених Комісією ООН з прав людини у 1998 р. До цього моменту в ООН лише обговорювали це питання. У 1993 р. ООН офіційно визнала, що внутрішнє переміщення являє собою міжнародну проблему. До ознак внутрішньо переміщених осіб було віднесено те, що ці особи: 1) не перетинають міжнародній кордон для пошуку захисту та безпеки; 2) залишаються у країні громадянства; 3) залишають власні будинки та власність; 4) переміщення відбувається з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини, стихійних або антропогенних лих; 5) потребують захисту у власній країні.

Зазначено, що фактично правовідносини стосовно внутрішньо переміщених осіб виникли в Україні у 2014 р. Саме тоді незалежна Україна вперше у своїй історії зіткнулася із серйозною проблемою вимушеної внутрішньої міграції своїх громадян із тимчасово окупованих районів Донбасу і АР Крим. Підкреслено, що недоцільно співвідносити статус осіб, постраждалих унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, зі статусом внутрішньо переміщених осіб, тому що, незважаючи на фактичне переміщення осіб із зони Чорнобильської катастрофи до інших місць проживання, згідно із законодавством вони не отримали статус внутрішньо переміщених осіб. Зазначено, що питання включення Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» до системи нормативних актів з питань внутрішньо переміщених осіб є неврегульованим.

Визначено, що більшість нормативно-правових актів, які регулюють відносини за участі внутрішньо переміщених осіб, мають формально-програмний характер і не вирішують завдання з регулювання існуючих суспільних відносин.

Підрозділ 1.2 «Поняття та особливості цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб» присвячено виявленню особливостей права власності внутрішньо переміщених осіб як цивільно-правової категорії.

Визначено, що внутрішньо переміщені особи внаслідок переміщення втрачають можливість фактичного володіння власністю, що є підставою стверджувати про фактичне обмеження їх суб'єктивного права власності. Особливість цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб полягає в засадах, гарантіях здійснення права власності внутрішньо переміщених осіб, їх нормативно-правовому регулюванні, суб'єктному складі та об'єктах охорони. Встановлено, що правове регулювання відносин власності за участі внутрішньо переміщених осіб має власну систему, яка складається з таких нормативних актів: 1) міжнародні акти у сфері охорони прав внутрішньо переміщених осіб; 2) загальне законодавство у сфері регулювання відносин власності, що поширюється на всіх суб'єктів власності; 3) спеціальне законодавство, що регулює відносини власності виключно внутрішньо переміщених осіб. Аргументовано, що гарантії здійснення прав власності внутрішньо переміщених осіб можна поділити залежно від правового положення особи, яка є власником майна, на загальні (передбачені для всіх без винятку фізичних осіб, які проживають на території України) та спеціальні (встановлені державою юридичні норми, які спрямовані на забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб).

У підрозділі 1.3 «Суб'єктний склад правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб» досліджено систему суб'єктів правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб.

Обґрунтовано, що у правовідносинах власності внутрішньо переміщених осіб поряд із ними беруть участь також інші суб'єкти, які займаються правозахисною, волонтерською діяльністю, суб'єкти відповідальності. Одним із суб'єктів правовідносин власності виступає держава – Україна, таке положення

впливає з міжнародної практики. Відповідальними суб'єктами за пошкодження майна внутрішньо переміщених осіб може бути визнано державу Україну та державу-агресора Російську Федерацію. Визначено, що громадські та благодійні організації як учасники захисту права власності внутрішньо переміщених осіб опікуються правами зазначених осіб, наділені правами й обов'язками щодо захисту їх законних прав та інтересів, а також беруть участь у формуванні та реалізації державної правової політики зі здійснення та захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Розділ 2 «Особливості здійснення права власності внутрішньо переміщених осіб» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Зміст права власності внутрішньо переміщених осіб»* охарактеризовано правомочності власника щодо нерухомого майна, залишеного на тимчасово окупованій території. Зроблено висновок, що внаслідок збройного конфлікту відбулося втручання у процес правомірного здійснення права власності. Тобто особа не може повноцінно реалізовувати правомочності володіння, користування, розпорядження стосовно конкретно визначеного нерухомого майна, яке залишилося на тимчасово окупованій території. При цьому, з одного боку, власник самостійно залишає майно, з іншого, – у його волевиявленні є стороннє втручання, оскільки він здійснює переміщення з метою збереження життя і здоров'я. Зазначено, що право власності внутрішньо переміщених осіб можна поділити на такі види: право власності на майно, отримане після переміщення; право власності на речі, переміщені з особою-власником; право власності на нерухомість, яка знаходиться на тимчасово окупованій території. Залежно від виду власності визначається правовий режим майна та особливості здійснення відповідних правомочностей власності. Окремий юридичний інтерес становить право власності на нерухомість, оскільки стосовно цього майна відсутнє чітке правове регулювання, зокрема щодо обмежень користування.

Встановлено, що особливістю володіння власника зі статусом внутрішньо переміщеної особи є те, що юридично володіння не припиняється, але фактично не може бути реалізовано внаслідок переміщення. Відсутність фактичного володіння над річчю не припиняє права власності цієї категорії осіб. Звернено увагу, що конструкція розділення володіння на фактичне та юридичне поширюється виключно на нерухоме майно, тобто майно, яке не може бути переміщене.

Підрозділ 2.2 *«Набуття та припинення права власності внутрішньо переміщених осіб»* присвячено розкриттю особливостей набуття і припинення права власності внутрішньо переміщених осіб.

Аргументовано, що набуття права власності на завершений будівництвом об'єкт нерухомості не може бути реалізовано, оскільки такі дії, як завершення будівництва, прийняття в експлуатацію завершеного об'єкта, фактично неможливо здійснити на тимчасово окупованій території внаслідок відсутності органів державної влади. Встановлено, що повноваження органів державної влади щодо констатації факту первісного набуття права власності на тимчасово окупованій території фактично обмежені. Похідні способи набуття права

власності на майно, залишене на тимчасово окупованій території, можуть бути застосовані відповідно до законодавства України та встановленої процедури.

Визначено, що в разі знищення майна, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, власник повинен звернутися до Донецької обласної військово-цивільної адміністрації в Донецькій області, Луганської обласної військово-цивільної адміністрації в Луганській області щодо складення акта про знищення майна, а також до державного реєстратора щодо внесення відповідних даних про знищення майна в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Наявність відповідного акта і запису в державному реєстрі є доказами факту знищення майна, а отже, особа може вимагати відповідної компенсації. У разі відмови від власності на нерухоме майно, залишене на тимчасово окупованій території, внутрішньо переміщена особа повинна звернутися до державного реєстратора за своїм місцем проживання із відповідною заявою. Моментом відмови від власності буде дата внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

У підрозділі 2.3 «*Межі та обмеження здійснення права власності внутрішньо переміщених осіб*» встановлено межі й обмеження права власності внутрішньо переміщених осіб. Визначено, що межі здійснення суб'єктивного права – це ступінь конкретної поведінки суб'єкта щодо реалізації цивільного суб'єктивного права згідно із законодавством або договором. Вони полягають у тому, що особа не може порушувати права інших осіб, завдавати шкоди довкіллю або культурній спадщині, моральним засадам суспільства. Внаслідок відсутності фактичного зв'язку між власником – внутрішньо переміщеною особою та його майном, залишеним на тимчасово окупованій території, ці межі мають певні особливості, зокрема вони можуть бути доповнені тим, що особа під час здійснення свого права зобов'язана утримуватися від дій, які можуть порушити права та інтереси держави, її національну безпеку.

Обмеження права власності можуть виникати щодо конкретної правомочності власності і мають індивідуальний характер. Встановлено, що правомочності власника – внутрішньо переміщеної особи знаходяться у стані обмеження, вони також можуть бути предметом обтяження. Так, існує фактичне обмеження правомочності користування, оскільки внутрішньо переміщені особи не можуть використовувати майно, залишене на тимчасово окупованій території, як і не можуть отримати кредит під таке майно, тобто повноцінно здійснювати правочини.

Розділ 3 «Цивільно-правовий захист права власності внутрішньо переміщених осіб» складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Характеристика суб'єктивного права на захист права власності внутрішньо переміщених осіб» присвячено характеристиці права на захист внутрішньо переміщених осіб.

Акцентовано увагу на тому, що охорона – категорія етапу нормального існування суб'єктивного права. Вона належить до явищ об'єктивного права, яким регулюються ті можливості, що надаються суб'єктам як учасникам конкретних правовідносин. Тобто охорона права власності здійснюється, по

суті, за допомогою всієї сукупності цивільно-правових норм, які забезпечують нормальний і безперешкодний розвиток відносин власності. Захист – це категорія суб'єктивного права в порушеному стані, ступінь можливої поведінки особи, права якої порушені, її вона обирає з тих можливостей, що їй надаються об'єктивним правом. У контексті майна внутрішньо переміщених осіб, які вимушено його залишили на ворожій чи небезпечній території, застосовується захист права власності як правомочності, яка виникає в уповноваженій особи при порушенні її суб'єктивного права. Виходячи з цього, право внутрішньо переміщеної особи на захист полягає в можливості звернення до відповідного державного, самоврядного чи громадського органу або уповноваженої особи за захистом порушеного права власності. На право на захист не може вплинути зміна місця проживання власника, а також те, що власник сам не володіє річчю та не користується нею.

У підрозділі 3.2 «Цивільно-правові способи захисту права власності внутрішньо переміщених осіб» розглянуто форми та способи захисту права власності внутрішньо переміщених осіб.

Підкреслено, що в чинному законодавстві не регламентовано оптимальне забезпечення здійснення захисту права власності внутрішньо переміщених осіб. Відсутність чітких механізмів повернення такого майна власникам і процедури виплати компенсації у випадку його знищення негативно позначається на гарантованості правових можливостей громадян України щодо власності та в подальшому може призвести до численних позовів щодо відновлення права власності на такі об'єкти. Захист права власності внутрішньо переміщених осіб має на меті відновлення порушеного права та припинення дії, яка порушує право, а в разі неможливості цього – відшкодування (компенсацію) завданої шкоди.

Звернено увагу, що самозахист прав власності внутрішньо переміщеними особами може розумітися як учинення останніми дій або протидії відносно належного їм майна, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Той факт, що особи вимушено покинули належне їм за правом власності майно на окупованій території свідчить про неможливість його самозахисту і необхідність звернення за відповідним захистом до компетентних органів, адже самозахист цивільних прав допускається тоді, коли потерпілий має в розпорядженні можливість правомірного впливу на порушника, не вдаючись до допомоги судових чи інших правоохоронних органів.

Аргументовано, що витребування майна з чужого незаконного володіння є способом відновлення порушеного права власності внутрішньо переміщеної особи, що забезпечить уведення її у володіння майном, якого вона була незаконно позбавлена.

Підрозділ 3.3 «Визнання права власності внутрішньо переміщених осіб» присвячено проблемам визнання права власної внутрішньо переміщених осіб.

Підкреслено, що особливістю захисту права власності внутрішньо переміщених осіб є те, що потрібно захищати не лише від фізичної особи, яка може заселитися в покинутому будинку та згодом намагатися стати його

власником (набувальна давність), а й від органів місцевої влади, які діють на окупованій території і також можуть претендувати на таке майно як на безхазяйну річ. Порушеннями з боку органів місцевого самоврядування під час реалізації своїх повноважень, пов'язаних із вирішенням питання щодо можливості віднесення нерухомого майна, залишеного через збройний конфлікт на Сході України, до категорії «безхазяйне», є, по-перше, застосування поняття «безхазяйна річ» до майна, власник якого відомий (наприклад, інформація щодо особи власника міститься в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно), але не перебуває за місцем розташування такого майна (не володіє ним фактично) або в цей час місце його перебування встановити неможливо, по-друге, намагання поширити процедуру набуття права власності на нерухоме майно як на безхазяйне в разі смерті власника та «нібито» відсутності спадкоємців.

Говорячи про захист права власності таким речево-правовим способом, як визнання права, звернено увагу на правову природу того документа, втрата якого є підставою для звернення до суду з відповідним позовом. Однією з ознак правовстановлювальних документів є їх одноразовий характер, тобто вони видаються один раз і можуть бути замінені лише дублікатом. Видача нотаріусом або іншою уповноваженою особою замість втраченого документа його дублікату є правопідтверджувальним фактом, який свідчить, що особа є власником нерухомого майна. Таким чином законодавцем забезпечено позасудовий порядок відновлення втрачених документів, що підтверджують право власності особи.

Визнання права власності пов'язане зі специфічним станом правовідносин, за якого виникає певна невизначеність щодо можливості реалізації суб'єктивних прав внутрішньо переміщеними особами у сфері власності. У зв'язку з цим до правовідносин захисту права власності внутрішньо переміщених осіб доцільніше застосовувати правопідтверджувальні позови, які пред'являються з метою підтвердження факту належності права. Тобто завдяки реалізації такого способу захисту внутрішньо переміщена особа не стає власником майна, а підтверджує за собою вже існуюче право власності, на яке посягнула або щодо якого має сумнів інша особа.

У підрозділі 3.4 «Відшкодування шкоди за втрату права власності внутрішньо переміщених осіб» розглянуто можливості внутрішньо переміщених осіб отримати компенсацію, зокрема за зруйноване майно.

Визначено, що внутрішньо переміщені особи мають право на компенсацію за зруйноване житло, право вимоги ремонту пошкодженого майна, право на повернення свого майна.

Доведено, що вирішення питань реституції регулюється на державному та міжнародному рівнях. Першочергово захист права власності внутрішньо переміщених осіб здійснюється Україною, як того вимагає чинне законодавство. Йдеться про первинне відшкодування (компенсацію), яке повинно здійснюватися органами державної влади України. При цьому те, що держава виплатила грошові кошти власникові зруйнованого або пошкодженого житла, в жодному випадку не може означати, що право власності переходить до

держави. Існує також регресне відшкодування (вторинна компенсація), коли після надання коштів із державного бюджету для відшкодування порушеного права власності, Україна в особі уповноважених органів може подати позов проти Російської Федерації у відповідні міжнародні інституції для отримання регресної компенсації. З точки зору відновлення справедливості, реституція, безумовно, є об'єктивною вимогою, але сьогодні українське законодавство практично не готове до введення такого інструмента. Україна не має законодавчо затвердженого порядку виплати грошових компенсацій за пошкоджене чи знищене майно внутрішньо переміщеним особам. Розмір грошової компенсації за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок) теоретично може визначатися за показниками опосередкованої вартості спорудження житла в регіонах України відповідно до місцезнаходження такого майна.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено результати проведеного дослідження і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних і практичних висновків, пропозицій та рекомендацій.

1. Визначено етапи генезису цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб: 1) 2014–2015 рр. – виникнення нормативно-правового регулювання відносин за участі внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо їх власності; 2) 2015–2016 рр. – розроблення програмних нормативних актів, які визначили стан правового статусу внутрішньо переміщених осіб та можливі напрями розвитку подальшої охорони їх прав (у тому числі права власності); 3) 2016–2020 рр. – розширення прав внутрішньо переміщених осіб та охорони їх власності.

Доведено, що законодавство України у сфері внутрішньо переміщених осіб почало формуватися у 2014 р., до цього моменту окремого регулювання відносин за участі внутрішньо переміщених осіб не існувало. Зокрема, на осіб, постраждалих і переміщених внаслідок Чорнобильської катастрофи, так і не було поширено статус внутрішньо переміщених.

2. Наголошено, що особливість цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб виявляється в її захисті, засадах, гарантіях, правовому регулюванні, суб'єктному складі та об'єктах правової охорони. До засад охорони права власності внутрішньо переміщених осіб слід відносити: законність; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність і розумність. Під гарантіями права власності внутрішньо переміщених осіб слід розуміти сукупність способів, засобів і процедур, що направлені на забезпечення здійснення ними права власності в загальному (рівність суб'єктів права

власності, непорушність права власності, свобода у здійсненні власником його правомочностей) і спеціальному (володіння, користування та розпорядження майном не залежить ані від зміни місця проживання власника, ані від того, що власник сам не володіє та не користується річчю) порядку, а також забезпечують захист права власності таких осіб через реєстраційні процедури та в судовому порядку.

3. Визначено, що суб'єктний склад відносин права власності внутрішньо переміщених осіб має особливість, яка виявляється в тому, що захист права власності можуть здійснювати як особи зі статусом внутрішньо переміщених, так і громадські організації, волонтери, коли охорона права власності цих осіб є обов'язком України.

4. Аргументовано, що особливість права власності внутрішньо переміщених осіб на нерухоме майно виявляється в його змісті. Зокрема, особливість правомочності володіння власника зі статусом внутрішньо переміщеної особи виявляється в тому, що юридично володіння не припиняється, але фактично не може бути реалізоване внаслідок переміщення. Відсутність фактичного володіння над річчю не позбавляє внутрішньо переміщених осіб права власності.

5. Обґрунтовано, що набуття права власності внутрішньо переміщених осіб за похідними способами набуття права власності можливе за таких умов: 1) наявність факту та документів щодо переміщення особи; 2) здійснення правочину за законодавством України; 3) укладення правочину на території України відповідними уповноваженими посадовими особами; 4) за необхідності встановлення конкретних юридичних фактів судами України, зокрема щодо факту смерті спадкодавця, знаходження майна тощо.

Сформульовано, що припинення права власності внутрішньо переміщених осіб відбувається згідно з чинним законодавством України та може бути добровільним і примусовим. Поширеним способом припинення права власності є знищення майна. Визначено, що примусові підстави припинення права власності недоцільно застосовувати до власності та майна внутрішньо переміщених осіб, залишеного на тимчасово окупованій території.

6. Охарактеризовано, що володіння майном, залишеним на тимчасово окупованій території, знаходиться у стані обмеження внаслідок конструкції розділення фактичного та юридичного володіння. Внутрішньо переміщені особи мають також фактичне обмеження правомочності користування, оскільки вони не можуть використовувати майно, залишене на тимчасово окупованій території. Правомочність розпорядження майном внутрішньо переміщених осіб може бути ними реалізована відповідно до норм чинного законодавства згідно з межами здійснення їх суб'єктивних цивільних прав.

7. Визначено, що підставою для захисту суб'єктивного права власності внутрішньо переміщених осіб є його порушення та невизнання, тобто правопорушення може бути вчинене у формі дії, оскільки направлене на заволодіння майном.

Доведено, що особливістю обрання способу захисту права власності внутрішньо переміщених осіб є те, що спочатку застосовується речево-

правовий спосіб, що забезпечує повернення майна з чужого незаконного володіння, усунення перешкод у здійсненні права власності, а вже потім – зобов'язально-правовий, за допомогою якого відбувається відновлення майнової сфери внутрішньо переміщених осіб.

8. Обґрунтовано, що захист права власності внутрішньо переміщених осіб здійснюється в юрисдикційній формі, мета якої в тому, що особа, права і законні інтереси якої порушені неправомірними діями, має право звернутися за захистом до суду або інших державних компетентних органів, уповноважених ужити необхідних заходів для відновлення порушеного права і припинення правопорушення. У межах юрисдикційної форми захисту застосовуються речово-правові способи захисту права власності, які можна поділити на: способи захисту, метою яких є припинити порушення або усунути загрозу порушення права (витребування майна із чужого незаконного володіння); способи захисту, метою яких є відновити порушене право (усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном, визнання права власності); способи захисту, метою яких є компенсувати шкоду, пов'язану з порушенням права (відшкодування збитків, компенсація).

9. Виявлено, що у випадку втрати внутрішньо переміщеною особою правовстановлювального документа на нерухоме майно, звернення такої особи з позовом про визнання права власності на конкретний об'єкт нерухомості можливе за умови наявності таких юридичних фактів: відсутність правовстановлювального документа на майно; звернення особи до компетентних органів за видачею дубліката втраченого документа; відмова компетентного органу у видачі дубліката.

10. Визначено, що правові наслідки застосування інституту речово-правових способів захисту полягають у застосуванні реституції з посиланням на міжнародне право. При цьому під реституцією розуміється вид матеріально-правової відповідальності держави, яка вчинила акт агресії або інше міжнародне протиправне діяння. Реституція в цьому випадку полягає в обов'язку держави ліквідувати або зменшити матеріальну шкоду, завдану іншій державі, відновити попередній стан. Виходячи з особливостей правовідносин захисту за участі внутрішньо переміщених осіб, реституцію слід поділити на натуральну (просту) та компенсаційну. Якщо майно внутрішньо переміщеної особи зруйновано, то воно повинно бути відремонтоване та мати вигляд, як до вчинення протиправних дій відносно нього, має бути повністю відновлене. Якщо таке майно не підлягає відновленню, то держава повинна надати постраждалій особі інше житло, яке за якістю буде не гіршим за попереднє.

11. Запропоновано таке вдосконалення законодавства:

– доповнити ст. 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» пунктом 7 такого змісту: «Право власності внутрішньо переміщеної особи не припиняється внаслідок відсутності фактичного володіння річчю. Здійснення користування об'єктом нерухомості, яке знаходиться на тимчасово окупованій території України, відбувається згідно із законодавством та не може бути використане проти інтересів України. Розпорядження майном, залишеним на

тимчасово окупованій території України, реалізується власником незалежно від місця знаходження майна згідно із процедурою, визначеною законодавством України»;

– назву ст. 7 «Забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту» Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» змінити на «Забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту, власність», а також доповнити цю статтю частиною 12 такого змісту: «Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території мають право на збереження майна, залишеного на тимчасово окупованій території. Вони не можуть бути безпідставно позбавлені майна та власності. На період проведення дій із повернення тимчасово окупованої території до складу території України вводиться мораторій на застосування примусових підстав позбавлення права власності»;

– об'єднати закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» в єдиний Закон України «Про правовий статус внутрішньо переміщених осіб».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Книш З. І. Засади цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. *Наукові записки. Серія: Право*. Вип. 7. Спецвипуск. 2019. С. 11–14.

2. Книш З. І. Право власності внутрішньо переміщених осіб як категоріальне визначення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 3. С. 218–225.

3. Knysh Z. Subjects of Ownership Right of Internally Displaced Persons. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 3. S. 28–32.

4. Книш З. І. Гарантії здійснення та захисту права власності внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 127–132.

5. Книш З. І., Соколов О. М. Зміст цивільно-правової охорони майнових прав внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 20. С. 31–40.

6. Книш З. І. Відшкодування шкоди внутрішньо переміщеним особам (за матеріалами практики національного судочинства та європейського суду з прав людини). *Наше право*. 2018. № 3. С. 171–178.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Книш З. І. Момент виникнення права на захист права власності внутрішньо переміщених осіб. *Трудове право та законодавство про працю*:

шляхи реформування: тези доп. учасників Наук.-практ. онлайн-сем. (Харк., 15 трав. 2020 р.). Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 40–45.

8. Книш З. І. Особливості статусу внутрішньо переміщених осіб у відносинах власності. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів III конференції молодих науковців (м. Київ, 29 трав. 2020 р.). Київ: АПСВТ, 2020. С. 21–24.*

9. Книш З. І. Особливість здійснення майнових прав внутрішньо переміщених осіб. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11–12 верес. 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 25–29.*

10. Книш З. І. Засади цивільно-правового захисту права власності внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 верес. 2020 р.) [Електронне видання] / упоряд.: М. Г. Вербенський, В. О. Рядінська, Ю. Б. Ірха, О. І. Бочек. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. С. 539–543.*

11. Книш З. І. Сутність охорони майнових прав внутрішньо переміщених осіб. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 верес. 2020 р.). Львів: Центр правничих ініціатив. С. 42–45.*

12. Книш З. І. Суб'єктивне право на захист права власності внутрішньо переміщених осіб. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 90–92.*

АНОТАЦІЯ

Книш З. І. Цивільно-правова охорона права власності внутрішньо переміщених осіб. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2021.

Дисертацію присвячено системному дослідженню цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб в Україні. Розглянуто генезис цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. Розкрито поняття і надано характеристику цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб. Визначено суб'єктний склад правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб. Розкрито зміст права власності внутрішньо переміщених осіб. Охарактеризовано процеси набуття і припинення права власності внутрішньо переміщених осіб. Визначено межі здійснення права власності внутрішньо переміщених осіб. Охарактеризовано суб'єктивне право на захист права власності внутрішньо переміщених осіб. Визначено цивільно-правові способи захисту права власності внутрішньо

переміщених осіб. Охарактеризовано визнання права власності внутрішньо переміщених осіб. Визначено особливості відшкодування шкоди за втрату права власності внутрішньо переміщених осіб. На основі системного аналізу положень теорії цивільного та спадкового права, національного й зарубіжного законодавства, практики його застосування сформульовано науково обґрунтовані висновки, пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Ключові слова: право власності, внутрішньо переміщені особи, захист, охорона, володіння, межі, обмеження, реституція, відшкодування.

АННОТАЦИЯ

Кныш З. И. Гражданско-правовая охрана права собственности внутренне перемещенных лиц. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право; гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Западноукраинский национальный университет. Тернополь, 2021.

Диссертация посвящена системному исследованию гражданско-правовой охраны права собственности внутренне перемещенных лиц в Украине. Рассмотрены генезис гражданско-правовой охраны права собственности внутренне перемещенных лиц. Раскрыто понятие и охарактеризована гражданско-правовая охрана права собственности внутренне перемещенных лиц. Определены субъектный состав правоотношений собственности внутренне перемещенных лиц. Раскрыто содержание права собственности внутренне перемещенных лиц. Охарактеризованы процессы приобретения и прекращения права собственности внутренне перемещенных лиц. Определены пределы осуществления права собственности внутренне перемещенных лиц. Охарактеризованы субъективное право на защиту права собственности внутренне перемещенных лиц. Определены гражданско-правовые способы защиты права собственности внутренне перемещенных лиц. Охарактеризованы признание права собственности внутренне перемещенных лиц. Определены особенности возмещения вреда за потерю права собственности внутренне перемещенных лиц. На основе системного анализа положений теории гражданского и наследственного права, национального и зарубежного законодательства, практики его применения сформулированы научно обоснованные выводы, предложения и рекомендации, направленные на совершенствование действующего законодательства в исследуемой сфере.

Ключевые слова: право собственности, внутренне перемещенные лица, защита, охрана, владение, границы, ограничения, реституция, возмещение.

SUMMARY

Knysh Z. I. Civil and Legal Protection of Property Rights of Internally Displaced Persons. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – West Ukrainian National University. Ternopil, 2020.

The dissertation is focused on the research of civil and legal protection of the property right of internally displaced persons. The genesis of legal regulation of property right of internally displaced persons in Ukraine has been analyzed. The stages of the genesis of civil and legal protection of property right of internally displaced persons have been determined. It has been indicated that the independent institution of the rights of internally displaced persons, which includes norms on the procedure for granting the legal status of internally displaced persons, protection and defense of their non-property and property rights, realization of entrepreneurial activities in the system of legislation of Ukraine is gradually forming.

It has been determined that the peculiarity of civil and legal protection of property right of internally displaced persons is manifested in its protection, principles, guarantees, legal regulation, subject composition and objects of legal protection. Guarantees of property right of internally displaced persons should be understood as a set of methods, means and procedures aimed at ensuring their exercise of property right in general procedure and special, as well as protect the property right of such persons through registration procedures and in court.

It has been proved that the civil and legal protection of property right of internally displaced persons is the system of measures and means of rule-making and preventive nature of state authorities, which is constantly functioning and is aimed at supporting the exercise of powers of property right of internally displaced persons within the legal behavior of subjects.

It has been determined that the subjective composition of property right relations of internally displaced persons has a specific feature, which is manifested in the fact that the protection of property right can be carried out by persons with internally displaced persons' status and public organizations, volunteers, when the protection of property right of these persons is the obligation of Ukraine.

It has been argued that the peculiarity of the property right of internally displaced persons to real estate is manifested in its content. The author has revealed the construction of the division of the possession's power in the sense of the property right of internally displaced persons, which exclusively extends to real estate located in the temporarily occupied territory of Ukraine. This construction takes into account the actual (cannot be realized due to the relocation of the owner) and legal (possession continues to exist in the absence of actual control over the thing) possession.

It has been characterized that the possession of property left on the temporarily occupied territory is in a state of limitation due to the construction of the split of actual and legal possession. Internally displaced persons also have a de facto restriction of the power to use, since they cannot use property left on the temporarily occupied territory. The power to dispose the property of internally displaced persons may be exercised by them in accordance with the norms of the current legislation according to the limits of exercising their subjective civil rights.

It has been proved that the peculiarity of choosing the method of protection of property right of internally displaced persons is the fact that first of all the property and legal method is used, which ensures the return of property from someone else's illegal possession, elimination of obstacles in exercising the property right, and only then a compulsory and legal method, through which the property sphere of internally displaced persons is restored.

It has been clarified that in case of the loss of the title deed to real estate by an internally displaced person, the application of such a person with a claim for recognition of ownership of a particular property is possible in terms of the availability of the following legal facts: lack of title deed to the property; the person's appeal to the competent authorities for the issuance of a duplicate of the lost document; refusal of the competent authority to issue a duplicate.

It has been determined that the legal consequences of the application of the institution of property and legal means of protection are within the application of restitution with the reference to international law. Thus, the restitution is understood as the kind of material and legal responsibility of the state, which has committed an act of aggression or another international illegal act. Restitution in this case is the obligation of the state to eliminate or reduce the material damage caused to another state, to restore the previous state. Based on the peculiarities of the legal relations of the protection with the participation of internally displaced persons, restitution should be divided into natural (simple) and compensatory. If the property of an internally displaced person is destroyed, it must be repaired and should be fully restored as it used to be before wrongdoings. If such property is not subject to restoration, the state must provide the victim with other housing, which will be the same in quality like the previous one.

It has been proved that the solution of restitution issues is regulated at the state and international levels. First of all, the protection of the property right of internally displaced persons is provided by Ukraine, as required by the current legislation. We talk about the initial reimbursement (compensation), which must be carried out by the state authorities of Ukraine. In this case, if the state has paid money to the owner of the destroyed or damaged housing, in no case it means that the ownership passes to the state. There is also recourse reimbursement (secondary compensation), when Ukraine represented by the authorized agencies, after providing funds from the state budget to compensate for the violated property right, can file a lawsuit against the Russian Federation to the relevant international institutions for obtaining recourse compensation.

Key words: property right, internally displaced persons, defense, protection, possession, limits, restrictions, restitution, reimbursement.

Підписано до друку 6.04.2021 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А017-21. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua